

. Documento 2 - "Les ciutats intermèdies i el procés d'urbanització mundial: El programa UIA-CIMES" Publicado en: revista Transversal, núm. 9, 1999, Ajuntament de Lleida, Lleida (España), pp.66-70.

Disponible en la versión original: catalán

LES CIUTATS INTERMÈDIES I EL PROCÉS D'URBANITZACIÓ MUNDIAL - Programa UIA-CIMES

Josep Maria LLOP- Director dels Serveis d'Urbanisme de la Paeria (Lleida)

Carme BELLET - Departament de Geografia i Sociologia de la Universitat de Lleida.

L'acceleració de l'urbanització mundial en les darreres dècades consolida el model de concentració desigual de la població que genera, sobretot en àmbits amb mancances de tradició urbana i àrees amb sistemes urbans poc articulats, problemes de desequilibri territorial. La polarització d'aquests creixements ha donat lloc a l'aparició de les grans metròpolis i megalòpolis mundials, assentaments que presenten problemes ambientals, socials i urbanístics i que en determinats marcs, sobretot, el dels països menys desenvolupats, són molt difícils de pal·liar. (1)

Aquesta situació explica, en part, que les organitzacions i els àmbits acadèmics hagin concentrat les seves anàlisis i debats entorn el fenomen de la gran ciutat i, s'hagi reflexionat poc sobre els assentaments de menor grandària. Però, des d'aquests estaments, sovint s'oblida que, segons les anàlisis realitzades des de la Unitat de Població de Nacions Unides, la gran majoria de la població urbana del planeta viu en nuclis petits i mitjans i que i segons les prediccions així ho continuarà fent fins ben entrat el segon mileni. (2)

Els actuals processos d'urbanització extensiva en el marc dels països més desenvolupats i els desequilibris territorials i processos de concentració urbana en d'altres contextos exigeixen un canvi d'òptica en les anàlisis territorials i urbanes que haurien d'atendre, al menys, les següents consideracions:

- En primer lloc, cal apuntar que els processos territorials i urbans no tenen sentit sinó s'emmarquen dins un ampli territori que hauria d'incloure, al menys, l'espai on es desenvolupen les relacions diàries més intenses, molt més enllà del propis límits administratius.
- En segon lloc, una atenció molt més acurada sobre els processos que es donen en altres tipus d'assentaments i entre ells de forma particular: la ciutat intermèdia. Per que la ciutat intermèdia? En bona part la resposta rau en el propi concepte i en l'especial paper que aquest tipus d'assentaments ha jugat en el territori en els darrers temps.

- El concepte de ciutat mitjana/intermèdia i el seu rol en el territori:

Durant les dècades dels cinquanta, seixanta i començaments dels setanta, alguns governs europeus desenvoluparen una sèrie de mesures i polítiques destinades a resoldre els problemes generats pels desequilibris territorials. Cas paradigmàtic fou el desenvolupat a França (3). Les ciutats mitjanes estaven cridades a resoldre aquests desequilibris partint de la base de que amb el seu reforçament es produiria un creixement que per efectes multiplicadors s'estendria al seu hinterland. Aquest fet incidiria en la construcció d'una xarxa urbana més equilibrada, tal com apuntava ja CHRISTALLER (4), i permetria aturar el fort creixement de les grans metròpolis urbanes. Es tractava, per tant, d'endegar una sèrie de mesures planificades externament i realitzades encara amb perspectives força centralistes que reaccionaven front els problemes sorgits a les grans metròpolis i front una certa tendència a la "desertització" de bona part del territori .

Les polítiques del benestar incidien també en el paper que les ciutats mitjanes podien jugar vers les grans metròpolis urbanes. La inversió en equipaments i serveis socials havia de permetre "qualificar" suficientment aquestes ciutats per a arribar a constituir una "alternativa" a les grans ciutats.

En aquest marc, el concepte de ciutat mitjana, tenia un fort component quantitatiu. El pes demogràfic d'una ciutat determinava la jerarquia d'aquest assentament i la seva classificació dins la xarxa urbana nacional/estatal.

La crisi de mitjans dels setanta produí però un canvi significatiu, tant en la orientació de les polítiques territorials, com en el paper i concepte de ciutat mitjana. Les polítiques de

desenvolupament regional passaren a incentivar la inversió promovent el desenvolupament endogen i buscant una més gran articulació entre els objectius locals i els nacionals. En conseqüència, i per a dur endavant aquesta tasca, s'optà per una estratègia més descentralitzadora.

Els canvis econòmics, socials i espacials que s'anaren produint des de mitjans dels setanta incidiren també en la transformació del concepte "ciutat mitjana". La reorganització del sistema productiu produí un canvi en el funcionament del territori que passà del model jeràrquic (el model de llocs centrals de CHRISTALLER) a un model d'organització molt més flexible i variable en forma de xarxa (model de geometria variable al que es refereix DEMATTEIS en els seus estudis (5)). La dimensió demogràfica en aquest nou model d'organització de l'espai perd pes front les estratègies i polítiques desenvolupades a nivell local per tal de situar-se en aquesta nova xarxa que poc a poc depassa els estrictes àmbits regionals i estatals per a esdevenir una xarxa urbana mundial. És en aquest període quan el concepte de ciutat mitjana passa a convertir-se en el de ciutat intermèdia. El nou concepte introdueix el component qualitatiu que avui defineix molt més que els criteris quantitius les ciutats objecte del nostre estudi. El nou concepte, tal com apuntava GAULT, "sublima la importància dels aspectes més dinàmics, la noció d'estratègia, d'un lloc a conquerir, d'un espai a construir, d'una posició a ocupar, d'un paper d'intermediació entre els homes i els capitals, de sinergies a desenvolupar..." (6). Les ciutats intermèdies, que ja no mitjanes, desenvolupen un paper fonamental en l'estructuració topològica del territori ja que realitzen funcions d'intermediació entre els grans centres de decisió (les grans metròpolis nacionals i mundials) i les àrees rurals. Les noves lògiques d'organització territorial en xarxa afavoreixen la capacitat que aquest tipus d'assentaments presenten en la integració i articulació d'àmplies àrees territorials. El concepte de ciutat intermèdia doncs, no ve ja condicionat per la quantitat de població que un assentament allotja, sinó per la capacitat i estratègies desenvolupades en aquestes, per la capacitat d'articular els agents i recursos locals en les polítiques desplegades i en bona mesura per la voluntat de voler ser una "ciutat intermèdia".

En aquest context aprendre de les experiències dels altres i establir un marc de cooperació per a l'intercanvi d'informació esdevé clau. I així ho creu el Programa UIA-CIMES.

- El Programa de la UIA "Ciutats intermèdies i urbanització mundial" (UIA-CIMES)

Durant la celebració del XIX Congrés de la Unió Internacional d'Arquitectes (UIA) a Barcelona, el Juliol de 1996, el encara llavors president d'aquest organisme, el Sr. Jaume DURÓ, suggerí a en Josep Maria LLOP, Director dels Serveis d'Urbanisme de la Paeria - Ajuntament de Lleida, la possibilitat de desenvolupar des de la ciutat de Lleida un treball sobre les ciutats intermèdies dins el marc de la Unió Internacional d'Arquitectes. Que es pensés en Lleida no era casual. A la ciutat s'havien ja desenvolupat des de mitjans dels vuitanta una sèrie de Seminaris i treballs entorn el paper de la ciutat mitjana-intermèdia en el territori com la II Setmana d'Estudis Urbans celebrada el maig de 1984. Després d'una sèrie de trobades amb l'actual Secretari de la UIA, Sr. Vassilis SGOUTAS, es començà a planificar el que acabaria convertint-se en el Programa de Treball UIA-CIMES: "Ciutats intermèdies i urbanització mundial".

El Programa es dissenyà amb els següents objectius:

- a - Obrir un camp de debat i treball específic sobre les ciutats intermèdies.
- b - Reflexionar sobre el paper que l'arquitectura i l'urbanisme han de jugar en aquestes ciutats i en el marc d'urbanització mundial.
- c - Establir un marc de cooperació i intercanvi d'informació a nivell mundial basat en l'intercanvi d'experiències, informació, criteris tècnics i metodologies entre els seus membres.

Per al desenvolupament dels dos primers objectius es desplegaren un seguit d'accions que tot seguit referim:

- Es redacta un Document inicial de treball que consta d'una part introductòria que dibuixa en línies generals el procés d'urbanització mundial, les característiques de les ciutats intermèdies i el paper que aquestes juguen en l'actual context de globalització i procés d'urbanització mundial.

- Seminaris i trobades internacionals:

"Ciutats intermèdies i urbanització mundial" - VII Setmana d'Estudis urbans a Lleida, Lleida, del 30 de març al 3 d'abril de 1998.

Seminari - "Ciutat intermèdia, arquitectura i urbanisme", Lleida del febrer de 1999 i Barcelona, i uns 120 inscrits.

- Reunions amb experts i tècnics d'àmbits més propers. Desenvolupades . L'objectiu d'aquestes reunions era el de dibuixar les línies generals de treball a seguir pel Programa o debatre sobre documents específics de treball.

Per al desenvolupament del tercer objectiu s'envià el Document Inicial de Treball a poc més de 300 persones, "membres locals" i "experts" en el tema arreu el mon. A aquests es demanava fessin arribar a la redacció del programa les anotacions, reflexions i mancances que creguessin oportunes. A més, als membres locals, se'ls demanava que omplissin també les dades d'una petita enquesta que incloïa el document.

El fruit d'aquestes tasques pot generalitzar-se en alguns resultats que concretem en els següents:

- La nova redacció del Document de treball, que enriqueix per les aportacions d'aquestes experiències i de les notes i criteris aportats pels membres locals i experts d'arreu el mon, donà lloc al Document Base que serà publicat ben aviat i presentat en el marc del XX Congrés de la UIA a Beijing el proper 25 de Juny de 1999.

- Una base dades, informació gràfica i cartogràfica de diverses ciutats intermèdies. En el moment d'escriure aquestes lletres s'han rebut i tractat inicialment 48 enquestes.

- Una base de dades de membres locals i experts d'arreu el mon que compta ja amb prop de 300 adreces i dades de contacte i que es van alimentant de les mateixes adreces i contactes que els col·laboradors adrecen a la Direcció del Programa. Aquesta base de dades es de fet el primer pas per a establir la xarxa de cooperació i d'intercanvi d'informació.

- La "Declaració de Lleida sobre les ciutats intermèdies" que fou redactada i aprovada pels experts i membres locals presents en el Seminari "Ciutats intermèdies, arquitectura i urbanisme". La Declaració reclama, en línies generals, una més gran atenció a les ciutats d'aquestes escales i dibuixa les línies de treball que hom creu haurien de desenvolupar-se en ciutats d'aquestes escales. (Vegeu l'abstracte de la Declaració).

L'horitzó més immediat del Programa és la seva presentació al XX Congrés de la UIA a Pequín (Xina). Amb tot però i a partir de la informació que s'ha anat rebent al Programa es pretén continuar la tasca dibuixant ja però projectes i línies de treball molt més específiques i que en bona part dibuixen ja els propis resultats de les enquestes que hauran, però, de definir-se de forma més concreta en un futur no massa llunyà: la qüestió de l'habitat a la ciutat intermèdia; els projectes urbans desenvolupats en aquestes i els projectes de futur; les experiències de participació ciutadana; la imatge, els monuments i els símbols urbans, ...

L'èxit però del programa depèn, en bona mesura, del nivell de cooperació i participació dels membres locals i experts i, de la possibilitat de mantenir i ampliar la xarxa de col·laboració. Per a més informació sobre el Programa i el seu desenvolupament us remeten a la web : www.paeria.es/cimes.

LA DECLARACIÓ DE LLEIDA SOBRE LES CIUTATS INTERMÈDIES.

1 - Declaramos la necesidad de proceder a una mayor descentralización política y administrativa a favor de las CIMES : Los estados y las instancias supra-municipales deben de potenciar, dentro de sus posibilidades, la capacidad de actuación de las autoridades y /o las instituciones de nivel local en este tipo de ciudades. Debe de apuntarse, así mismo, que no es correcto ni justo dar tan solo competencias o responsabilidades sin potenciar las capacidades administrativas y técnicas y los recursos necesarios para desarrollarlas.

2 - Declaramos la necesidad de establecer lazos de solidaridad internacional y de redes de cooperación entre las CIMES : La diversidad y la dispersión de las CIMES en el mundo dificulta su representación, por ello reclamamos fórmulas de cooperación como por ejemplo la formación de una red o redes de ciudades intermedias; la creación de redes como elemento de solidaridad y de intercambio de experiencias desarrolladas en otros lugares que permitan superar los

problemas locales. En esta línea pensamos no solo en el incremento de las relaciones bilaterales, sino en el rol de las regiones urbanas o de las redes de ciudades aplicadas a problemas similares, y todas las otras fórmulas de cooperación internacional posibles. Las organizaciones nacionales e internacionales deben ser más sensibles a este nivel intermedio.

3 - Declaramos la necesidad de que de los profesionales e instituciones implicadas en su formación presten una mayor atención a los problemas y características específicas de las CIMES y su territorio: Señalamos la necesidad de que las Instituciones Educativas se interesen por la instrucción pluridisciplinar y la especialización y preparación de los profesionales que han de intervenir en las CIMES.

4 - Declaramos que el planeamiento es un elemento básico de la política urbana para esas ciudades: El planeamiento territorial y planeamiento estratégico, como "proyecto o programa de ciudad " a medio y largo plazo, son instrumentos de planificación indispensables; especialmente si se estimula la concertación de actores urbanos y socioeconómicos en la misma línea de actuación.

Por otro lado, señalamos que el plan urbanístico o planeamiento físico puede configurar una política de suelo más eficiente , mucho más acertada por la escala intermedia de las CIMES. Los planes urbanísticos deben desarrollar con creatividad soluciones a los problemas actuales y superar el uso tecnocrático del "zoning" incorporando las ventajas de la escala intermedia urbanística.

5 - Declaramos que son necesarios instrumentos y procedimientos de gestión del planeamiento: Las instituciones y agentes pertinentes deben involucrarse no solo en el planeamiento sino que deben también involucrarse en la gestión de su implementación y de su desarrollo, teniendo en cuenta los recursos económicos y financieros disponibles.

6 - Declaramos que la arquitectura debe dar prioridad al problema del hábitat y del patrimonio comunitario : Los arquitectos, en especial, y el resto de profesionales que trabajan en el ámbito urbano deben ser conscientes que el proceso de diseño puede ser una forma de materialización de las aspiraciones de la población. Entre ellas, son cuestiones básicas: el problema de la infravivienda , de las personas sin hogar, y del respeto de las formas de vivienda popular.

Asimismo el concepto de patrimonio debe interpretarse en un sentido amplio y no limitado a los "monumentos". Este debe incluir otras formas de ocupación residencial con especial atención a los conjuntos de carácter histórico que se encuentran en los centros de muchas de esas ciudades, no solo para su protección , sino también para su reutilización, rehabilitación y transformación. El concepto de patrimonio debe de incluir además el espacio público ya que éste es una parte esencial del escenario de la vida urbana y que enriquece el "lugar".

7 - Declaramos que en la escala intermedia de urbanización hay elementos de gran importancia, que están implícitos o explícitos en los diversos modelos de ciudad. Proponemos que se estudie con mayor atención los valores de esta escala urbana y territorial, intermedia, como fuente de reflexión para las propuestas del urbanismo y de la arquitectura del siglo XXI, para avanzar hacia formas de desarrollo urbano más sostenibles y aumentar la calidad de vida de sus habitantes.

Lleida (Espanya), 18 de Febrero de 1999

NOTES I REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES:

- 1 - Vegeu al respecte UNCHS (Habitat) (1996), An urbanizing world. Global report on Human Settlements, Oxford, Oxford University Press & UNCHS.
- 2- United Nations Secretariat (1997), World Urbanization Prospects: The 1996 Revision. Estimates and Projections of Urban and Rural Population and of Urban Agglomerations. NY.
- 3- DATAR (1993), Débat National pour l'aménagement du territoire, Paris, DATAR.
- 4 - CHRISTALLER, W. (1933), Die Zentralen Orte in Suddeutschland, Jena, Gustav Fischer Verlag.
- 5 - DEMATTEIS,G (1998) "Il fenomeno urbano" a CORI,B; CORNA, G; DEMATTEIS,G i PIEROTTI,P (1998) Geografia Urbana, Torino, UTET Libreria.

6- GAULT, M (1989), Villas intermèdiaries pour l'Europe?, Paris, Syros Alternatives.